

Současné katalogy lidových pověstí a pohádek (poznámky k typologickému a strukturálně-sémantickému přístupu)

Jan Luffer

Klíčové slová: katalogizácia, ľudové povesti a rozprávky, typológia, štruktúralno-sémantický prístup

Key words: catalogization, folklore legends and tales, typology, structural semantic approach

The purpose of the present article is to stress persisting importance of folk narratives catalogues and to bring several remarks about typological and structural methods of classification. A special part is devoted to an analysis of a contemporary structural-semantic method of the Lithuanian scholar Bronislava Kerbelytė as well as to an actual development of Czech catalogues.

Téma katalogizace lidového vyprávění ztratilo svou dominanci na konci šedesátých let 20. století, kdy se pozornost folkloristů přenesla na ekologii folkloru: proces orálního přenosu vyprávění, vypravěčské situace a funkce folkloru s ohledem na kolektivní identitu a sociální status. Důvodem byla omezení plynoucí ze zakotvení klasifikace folklorních žánrů v půlstoletí vzdálené době finské historicko-geografické školy a neschopnost tato omezení překonat a dohodnout se v mezinárodním měřítku na jednotných kritériích jak pro výběr žánrů, tak pro systém katalogu. Odvrat od folklorního textu ke kontextu sice trvá, ale katalogy zdaleka nejsou uzavřenou kapitolou. Nadále jde o základní a velmi potřebnou pomůcku pro srovnávací studium. Důkazem je více než osmdesát katalogů vydaných za uplynulé čtvrtstoletí, a také to, že se udržuje kontinuita s některými staršími díly, která jsou rozšiřována a metodologicky modifikována. Nejvýraznější je to u třetí revize známého mezinárodního katalogu Aarneho-

Thompsona z roku 2004¹ a rozšířeného finského katalogu pověstí L. Simonsuuriho z roku 1998,² které byly výrazně přepracovány a modernizovány. Mezi změny provedené v koncepci Utherovy revize Aarneho-Thompsona patří např. důraz na starší literární zdroje dříve nahrazované novějšími orálními, rozšíření o další žánry (i když s ohledem na koherenci katalogu nijak radikálně), oslabení evropocentrismu a zahrnutí více textů z jiných kontinentů, detailnější popisy typů a více bibliografických odkazů, přihlídnutí ke genderové problematice a opravení popisů typů tam, kde jsou jednostranně soustředěny jen na mužské hrdiny. Převážná většina klasifikačních systémů byla založena na syžetech vyprávění určených jako typy. Typologickému přístupu je možno vytýkat nedostatky jako např. náhodný výběr distinktivních znaků syžetů či problém s určením stabilního prvku jako kritéria klasifikace, ale to nemění nic na skutečnosti, že se jedná o nejprístupnější metodu pro praktický katalog, který je jen prostředkem, nikoli cílem, a jistá tolerance v teorii a metodologii není fatálním prohrěškem.

V opozici k typologické klasifikaci vyprávění bylo rozpracováno několik odlišných přístupů, které se snažily proniknout do struktury vyprávění a uvnitř najít logické vztahy. Generováním jejich vzorců by pak vznikala všechna vyprávění. Významný impulz vyšel z ruského formalismu. Roman Jakobson připodobňuje folklor k jazyku – stejně jako všechny jazyky světa vycházejí z omezeného počtu relativně jednoduchých strukturních typů, tak i folklorní tvorba jakožto kolektivní sociální fenomén, svázaný mnohem těsnějšími pravidly než tvorba individuální, má strukturu s omezeným počtem identifikovatelných vzorců. Nejdůležitějším dílem zaměřeným na strukturální studium folkloru byla známá morfologie ruských kouzelných pohádek Vladimira J. Proppa. Autor popisuje pohádku „*podle jejich součástí a podle vztahů součástí k sobě navzájem a k celku*“³ a jako základní část pohádky určuje funkci jednajících osob. Celkem je stanoveno 31 funkcí přiřazených sedmi jednajícím postavám. Funkce vždy následují ve stejném pořadí, mohou být jen vynechány nebo opakovány. Všechny pohádky, vzaté Proppem v úvahu, tedy mají teoreticky identické funkce a vytvářejí jediný typ.

Na Proppa navázal Alan Dundes s morfologií vyprávění severoamerických indiánů. Jeho záměrem bylo dokázat, že se nejedná o nahodilou směsici libovol-

¹ Uther, H.-J.: The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson. Parts I-III. (FF Communications 284-286). Helsinki 2004.

² JAUHIAINEN, M.: The Type and Motif Index of Finnish Belief Legends and Memorates. Revised and enlarged edition of Lauri Simonsuuri's Typen- und Motivverzeichnis der finnischen mythischen Sagen (FF Communications No. 182). (FF Communications 267). Helsinki 1998.

³ PROPP, V. J.: Morfologie pohádky a jiné studie. Jinočany 1999, s. 26.

ně kombinovatelných motivů, ale o vyprávění s organizovanou strukturou. Mísoto Proppova výrazu „funkce“ používá termín motivem, k němuž podle vzoru z jazykovědy doplňuje termín alomotiv, tj. konkrétní realizace jedné z variant motivěmu.

Morfologii lidových balad a pověstí bylo věnováno několik článků také v českém a slovenském prostředí.⁴

Strukturálně-sémantickou metodou byly analyzovány zejména mýty. Průkopníkem se stal Claude Lévi-Strauss, na nějž navazovali další autoři jako antropolog Edmund Leach a litevský jazykovědec Algirdas J. Greimas. S aplikací synkretizujícího strukturálního přístupu na madagaskarská vyprávění přišel Lee Haring, který píše: „*Since neither the historic-geographic school, the structuralist school, nor the oral-literature school is alone fittest to survive, perhaps they can find a way to merge.*“⁵

Stejně jako v případě typologické klasifikace nebyly ušetřeny kritiky ani výsledky formalistických a strukturálních metod. Velmi kategoricky se vyjádřil švédský badatel Bertel Nathhorst, který analyzoval metody V. J. Proppa, A. Dundese, C. Lévi-Strausse a E. Leache: „*In each individual case we have been obliged to constate methodological flaws of such a decisive nature [...] that in their present form all the methodological proposals must be dismissed from the scientific debate.*“⁶ Přinejmenším rezervovaný postoj v obecné rovině zastává Hans-Jörg Uther: „*Some early advocates of narrative classification envisioned an exact system like that of the natural sciences, analogous to biological classification; this vision was later influenced by semantic and structural research. That hope for exactness must be seen as a product of the wishful thinking of time.*“⁷ S tímto tvrzením by nepochybně nesouhlasila litevská folkloristka Bronislava Kerbelytė, která v současnosti vyvinula a aplikovala originální struktu-

⁴ BENEŠ, Bohuslav: Lidové vyprávění na moravských Kopicích (Pokus o morfologickou analýzu pověřených povídek podle systému V. Proppa). In: Slovácko 8-9, 1967, s. 41-71.

BENEŠ, Bohuslav: Možnosti morfologické analýzy pověstí. In: Slovácko 41, 1999, s. 83-104.

BENEŠ, Bohuslav: Žánrová problematika lidového vyprávění (Návrh morfologické analýzy nepohádkové prózy). Národopisné informácie 2/87, Bratislava 1987, s. 5-24.

BENEŠ, Bohuslav: Morphological Analysis of the Texts of Folkballads. An attempt at constructing a pattern according to the system of V. Propp. Ethnologia slavica et slovaca 24-25, 1993, s. 177-194.

KURFÜRSTOVÁ, Miroslava: K problematice žánrové analýzy poverového rozprávania. Slovenský národopis 32, 1984, s. 591-604.

⁵ HARING, L.: Malagasy Tale Index. (FF Communications 231). Helsinki 1982, s. 8.

⁶ NATHHORST, B.: Formal or Structural Studies of Traditional Tales. The usefulness of some methodological proposals advanced by Vladimir Propp, Alan Dundes, Claude Lévi-Strauss and Edmund Leach. Stockholm 1969, s. 71.

⁷ UTHER, H.-J.: The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson. Parts I-III. (FF Communications 284-286). Helsinki 2004, s. 10.

rálně-sémantickou klasifikaci folklorní prózy. Jde o sofistikovaný – i když také nesnadno přístupný – a autorkou silně propagovaný systém, který přináší do folkloristiky přinejmenším nový inspirativní podnět. Následující řádky budou proto věnovány rozboru této klasifikace, a také jejím kritickému zhodnocení.

Bronislava Kerbelytė a strukturálně-sémantická klasifikace litevských vyprávění

Bronislava Kerbelytė, žačka Erny Pomerancevy, se věnuje katalogizaci folklorní prózy již od roku 1966. Nejprve pracovala na rozsáhlém lístkovém katalogu litevských pověstí podle vzoru, doporučeného na kongresu ISFNR: etiologické pověsti tříděny podle objektu, jehož vznik vysvětlují, mytologické podle nadpřirozené bytosti a historické (místní) podle místa, s kterým jsou spjaty.

Podle autorky je taková klasifikace vhodná pro určení zvláštních národních rysů pověstí. Vidíme z ní např. které objekty přitahovaly pozornost a vyvolávaly potřebu najít vysvětlení jejich původu, poznáme rozvržení nadpřirozených postav. Při aplikování těchto principů však vyvstávají vážné problémy: často je vznik různých objektů vysvětlován stejným příběhem, různé mýtické bytosti vystupují v identických syžetech. Navíc mnohdy není bytost vůbec jmenována a pokud si sběratel vynutí od vypravěče vysvětlení, získá jen náhodný údaj, který odpovídá momentálnímu vypravěčovu názoru. Nespolehlivost systému pro komparativní folkloristiku zvyšují i rozdílné kulturní a geografické podmínky různých zemí, podle nichž se vyprávění přiklánějí k různým místům a bytostem. Pro vyhledání analogického protějšku nějakého typu pověsti může být tedy nutné seznámit se napřed se všemi syžety v katalogu. Jde o známé slabiny, jež se dají v typologicky koncipovaném katalogu pověstí minimalizovat důrazem na syžet místo na entitu či objekt a propracovaným odkazovým aparátem, jako je tomu u finského katalogu Marjatty Jauhainen.

Kerbelytė se však rozhodla jít jinou cestou a založit klasifikační systém na funkci vyprávění. Kritériem např. v démonologických pověstech není nadpřirozená bytost, ale interakce této bytosti či síly s člověkem, na jehož jednání závisí výsledek konfliktu. Znaky nadpřirozených bytostí vyvstanou jen v reakci na činy člověka. Činnosti jako pomoc či zranění člověka svědčí především o správnosti či nesprávnosti jeho jednání při konfliktu. Celý katalog je členěn podle hrdinova chování, které může být správné, nesprávné nebo neutrální. Správné chování přinese hrdinovi výhody či jej zachrání před nebezpečím; např. zachránění se před mrtvým uhozením jej hřbetem ruky. Nesprávné chování má negativní důsledky, např. muži najdou a vypijí vodu vlkodlaka a sami se změní ve vlky. V případě neutrálního chování je člověk jen náhodný pozorovatel a výsledek jeho setkání s numinózními jevy je potvrzení či doplnění informací nashromážděných kolektivní zkušeností; např. z jezera je slyšet hra na varhany nebo proměna získaných peněz v uhlí.

Základní jednotkou strukturálně-sémantické analýzy je tzv. elementární syžet (ES), srovnatelný s Proppovým dějovým sledem. ES je samostatný narativní prvek, skládající se z počáteční situace, akce a výsledné situace, v nichž se střetává hrdina a protivník. Většina pověstí si vystačí s jedním ES, ale je možná i kombinace několika z nich. Všechny ES, v nichž se hrdinovy činy interpretují stejně na abstraktnější významové úrovni, patří do samého typu, který může mít několik verzí. Na základě analýzy tisíců litevských pověstí Kerbelytė stanovila 152 typů ES, z nichž se skládá narativní struktura celého žánru.

Katalog⁸ je rozdělen do tří samostatných celků podle druhů pověstí – etiologické, démonologické („mytologické“) a místní s historickými. Ve všech celcích je materiál zpracován paralelně, některé typy ES tak mají své koreláty i v celcích sousedních. Každý typ i verze ES má konstantní čtyřmístné číslo, přidělované s matematickou přesností. Pokud konkrétní typ nebo verze ve skupině chybí, jeho číslo se přeskočí.

Příklad typu:

1.2.1.8. Hrdina vstoupí do kontaktu s nebezpečnou postavou či předmětem

Typ etiologické pověsti

1) Hrdina pozře či přijme nebezpečný objekt⁹

Eva dala Adamovi ochutnat zakázané jablko; to uvízlo v Adamově jícnu. Proto mají muži „Adamovo jablko“.

Typ mytologické pověsti

1) Hrdina pozře či přijme nebezpečný objekt

Domovní duch (aitvaras) nabídne člověku vodku. Člověk ji vypije a ráno najde pod svým nosem kus hnoje.

Typ historické pověsti

3) Hrdina svolí k návštěvě nebezpečného protivníka¹⁰

Člověk přijme pozvání strávit noc v domě. Ráno se probudí v bažině.

První číslice je třída, jichž Kerbelytė určuje trojici: 1. usilování o svobodu v cizím prostředí nebo touha toto prostředí kontrolovat; 2. snaha dosáhnout

⁸ Text celé publikace je na internetové adrese <<http://www.ruthenia.ru/folklore/kerbelite1.html>> [cit. 2007-11-21].

⁹ Číslem se závorkou jsou označovány verze jednotlivých typů.

¹⁰ Verze označené čísly 1) a 2) se v tomto typu u historických pověstí nevyskytují, proto začíná výčet verzí až číslem 3).

materiálních potřeb nebo útěchy; 3. hledání rovných práv nebo vysokého postavení v kmeni, rodině či komunitě. ES nejčastěji náleží do první třídy, méně obvyklé jsou ve druhé a třetí. Druhá číslice je podtřída: 1. hrdinovo správné chování; 2. hrdinovo nesprávné chování; 3. hrdinovo neutrální chování. Třetí číslice indikuje skupinu typů v podtřídě. Kerbelytė nevytváří pro toto číslování žádný systém a přesný záměr jeho aplikace zná patrně jen sama autorka, která sama píše: „*The groups of the types are made according to the most frequent goals of the heroes; they are rather relative.*“¹¹ Čtvrtá číslice je řadová číslovka typu ve skupině.

V případě, kdy se vyprávění skládá z více ES, je popsána i jeho tzv. sémantická makrostruktura, která napomáhá odlišení verzí narativu. Určí se ústřední ES, který organizuje ostatní elementy do harmonického celku nebo motivuje připojení dalšího ES, a ES vedlejší. Uvnitř jednotlivého typu je pak makrostruktura označena dvojmístným číslem a na základě stanovené ústřední a vedlejších ES jsou popsány bloky makrostruktury.

První číslice zastupuje tzv. jednoduchou strukturu, jichž autorka na základě analýzy materiálu stanovila šest: 1. syžet se skládá z jednoho ES nebo z ES, do nějž je vložen jiný ES. Zbýlých pět struktur se skládá ze dvou nejtěsněji spjatých ES: 2. sémantický pár hrdiny, jenž se v ES 1 chová špatně a doplatí na to, a druhého hrdiny, který se v ES 2 chová za stejných okolností správně a je odměněn; 3. stejné jako předchozí typ, jen pořadí ES je obráceno; 4. hrdina v ES 1 ztratí nějakou věc nebo je v nebezpečí, v ES 2 získá věc zpět nebo vyvázne z nebezpečí; 5. hrdina v ES 1 něco získá, ale v ES 2 se on nebo někdo s ním spojený chová špatně a přijde o to; 6. hrdina v ES 1 získá výhodu a v ES 2 ji zužitkuje ke svému prospěchu.

Druhá číslice značí druh makrostruktury, které mohou být dva: 1. základ tvoří jednoduché ES bez rámce; 2. základ tvoří jedna či několik ES, které jsou vloženy do rámce (jsou transformovány).

Příklad verze typu, obsahující makrostrukturu:

1.2.1.8. Hrdina vstoupí do kontaktu s nebezpečnou postavou či předmětem

5) Hrdina prohlásí, že chce vstoupit do cesty nebezpečnému protivníkovi/vezme si nebezpečného protivníka či předmět domu

¹¹ KERBELYTĚ, B.: Typy narodnych skazanij. Strukturno-semantičeskaja klasifikacija litovskich etiologičeskich, mifologičeskich i istoričeskich skazanij i predanij / The types of folk legends. The structural-semantic classification of Lithuanian aetiological, mythological and historical legends. Sankt-Peterburg 2001, s. 32.

4.1 Hrdina se nalezne v nebezpečné situaci: 1.2.1.8¹² Hrdina se osvobodí: Kněz zkouší vyhnat ďábla, ale nepodaří se mu to. Ďábla vyžene až čaroděj Ku-okstas/ starý kněz. – 1.2.1.17 + 1.1.1.17

Makrostruktura informuje o verzi 5 typu 1.2.1.8 ústředního ES, který spojuje se souvisejícími typy ES 1.2.1.17 (Hrdinovi se nepodaří zasáhnout postavu či objekt pomocí speciální činnosti či prostředku) a 1.1.1.17 (Hrdina zasáhne postavu či objekt pomocí speciální činnosti či prostředku). Oznamuje nám, že tato verze patří k typu makrostruktury tvořené několika jednoduchými ES, kde je hrdina v nebezpečí a vyvázne z něj (4.1).

Stejný princip, jaký jsme dokumentovali na příkladu pověsti, použila autorka i pro další žánry lidového vyprávění. V letech 1999 a 2001 vyšel v litevštině dvojsvazkový strukturálně-sémantický katalog litevských pohádek, následovaný bilingvním rusko-anglickým katalogem pověstí v roce 2001 a roku 2005 byl znovu vydán katalog pohádek, tentokrát ale v ruském překladu. Katalog pohádek postupuje ve stejném řazení skupin pohádkových druhů jako Aarne-Thompsonova klasifikace, k níž jsou také u strukturálně-sémantických typů uvedeny odkazy. Číslování typů zůstává stejné jako u výše zkoumaných pověstí jen s rozdílem, že jsou přidány dvě nové třídy: 4. Hledání ideálního ženicha či nevěsty; 5. Snaha o jednotu a plnou hodnotu rodu, rodiny nebo společnosti. Mimoto jsou narozdíl od katalogu pověstí identifikovány i skupiny typů v podtřídě.

Příklady srovnání typologického typu pohádky a strukturálně-sémantického protějšku:

ATU 510A (Popelka) – kombinace typu 3.1.0.12 (Hrdina oznámí, že nemůže splnit úkol, někomu, kdo úkol zvládne) a 4.1.0.1 (Hrdina na sebe obrátí pozornost ideálního svatebního partnera)

ATU 123 (Vlk a kůzlátka) – zahrnuje typy 1.1.1.6 (Hrdina se nesblíží s nebezpečným protivníkem) a 1.2.1.6 (Hrdina se sblíží s nebezpečným protivníkem)

ATU 922 (Král a opat) – kryje se s typem 3.1.0.9 (Hrdina použije vědomostí o konkrétních objektech a jevech)

¹² Dříve popsáný typ ES je tu reprezentovaný svým číslem a dále se popisuje nový ES.

Oproti používání katalogu s takto pojatou teorií a metodologií klasifikace vyprávění lze mít výhrady. Systém klasifikace je i přes jednoduchou výchozí myšlenku komplikovaný, orientace podle abstrahovaných názvů ES je ztěžovaná zvláště u vyprávění, v nichž nelze lehko identifikovat druh hrdinova chování, některé tradiční syžety je nutno rekonstruovat i z více než pěti strukturálně-sémantických typů, odkaz na kombinovatelné typy ES nebo odkaz na jiné ústřední ES, u nichž se daný ES vyskytuje jako vedlejší, někdy připomíná výpočet rovnice a uživatel katalogu je jen zahlcen čísly.

Můžeme přičíst i technické problémy jako jsou nejasnosti v teoretickém úvodu a také to, že v katalogu pověstí se téměř nedá hledat kvůli absenci podrobnějšího obsahu a je nutné listovat stránku po stránce, a také v tomto katalogu chybí jakékoli odkazy na zahraniční katalogy.

Domnívám se, že strukturálně-sémantická klasifikace B. Kerbelytė není vhodná jako praktická pomůcka pro badatele, jenž chce získat orientaci v typech lidového vyprávění. Na druhou stranu jsem přesvědčen, že takto hloubkově provedená analýza může vyjevit mnohé o samotné povaze vyprávění i o jeho nositeli, jak píše sama autorka: „Из классификации ЭС можно узнать очень много не только о сказках, но и о человеке – о его целях и способах их достижения, о правилах взаимоотношений с «чужими» в древности и о более поздних проблемах взаимопонимания в обществе «своих».“¹³

Příprava českých katalogů pohádek, pověstí a exempel v roce 2007

Potřeba českých i slovenských katalogů lidové prózy byla již mnohokrát připomínána, avšak na jejich praktickou realizaci nedošlo a současnému badateli nezbyvá, než se opřít o zastaralé soupisy pohádek Václava Tilleho a Jiřího Polívky a o některé dílčí práce. V dnešní době existuje však několik českých katalogů v různé míře rozpracovanosti, které by mohly prázdné místo zaplnit. Na katalogu lidových pohádek pracuje Jaroslav Otčenášek z pražského Etnologického ústavu AV ČR. Katalog je zpracováván v elektronické podobě jako příloha k monografii o pohádce chystané na rok 2010. Klasifikačním systémem byl zvolen mezinárodní standard ATU (Aarne-Thompson-Uther), podle nějž bylo v rámci předběžných prací zatím zařazeno přes 1500 textů z důležitých publikovaných zdrojů. Typologický katalog pověstí je předmětem mé vlastní doktorské disertační práce, jejíž dokončení je plánováno přibližně na rok 2009. Nevýhodou klasifikace tohoto žánru je absence mezinárodního systému, který by sloužil jako předloha a současně jednotící platforma pro určování širokých vzájemných souvislostí. Existuje jen nemnoho katalogů národních, zejména severoevropských, a tematických; mimoto vyšlo i několik dílčích domácích příspěvků

¹³ KERBELYTĚ, B.: Typy narodnych skazok. Strukturno-semantičeskaja klasifikacija litovskich narodnych skazok I-II. Moskva 2005, s. 21.

s návrhy na třídění pověstí.¹⁴ Žádná z těchto prací se sice nehodila k tomu, aby byla beze zbytku následována, posloužily však jako vodítko a inspirace pro vytvoření nové metody přizpůsobené českému materiálu. Dosud bylo do dynamicky se vyvíjejícího vlastního katalogu zařazeno přes 1000 textů pověstí výběrem zaměřených na autentické terénní zápisy obsažené v klasických folklorních sbírkách a zejména v neintencionálních pramenech, jimiž jsou především ukázkový nářečních textů připojené k jazykovědným pojednáním. Ke všem odpovídajícím typům byly vypracovány konkordance s významnými katalogy – mezinárodním ATU (2004), finským Simonsuuri-Jauhiainenové (1998), norským Christiansenovým (1958) rozšířeným o externí dodatky K. M. Briggsové, českým Tilleho (1929-1937) a slovenským Polívkovým (1923-1931) – a do katalogu byly též integrovány dva domácí lokální katalogy D. Klímové (1966) a D. Daňkovské (1983). Všechny typy budou doplněny srovnávacími komentáři a bibliografickými odkazy. Součástí práce bude i antologie textů, která bude pravděpodobně publikována zvlášť spolu s komentáři k typům.

Specifickým žánrem, jenž dokládá interferenci středověké literární tradice a folkloru, jsou exempla, oblíbená pomůcka středověkých a později i barokních kazatelů. Mezinárodní katalog exemplum Frederica C. Tubacha obsahuje úctyhodných 5400 typů exemplum, bohužel však opomíjí český materiál. Významný soupis českých exemplum od počátků české literatury do doby husitské sestavil folklorista a literární historik Karel Dvořák. Pracoval na něm souběžně při psaní Nejstarších českých pohádek (1. vyd. 1976, 2. vyd. 2001) – stejný materiál použil jak pro čtenářsky přístupné stylizace pohádek, tak i pro pomůcku pro odborníky. Soupis postupuje podle Tubachova číslování a odkazuje i ke katalogu Aarneho-Thompsona. Z přibližně 600 Dvořákových typů je polovina doložena v Tubachem zachycených látkách křesťanské tradice, zatímco druhá polovina obohacuje fond evidovaných exemplum o nové typy. Soupis staročeských exemplum vyšel roku 1978 pouze česky (s ruským a německým resumé) i přesto, že šlo o publikaci vyslovené mezinárodního dosahu. Autor si byl tohoto nedostatku patrně vědom, a tak pracoval na druhém vydání, pro něž získal i množství nových exemplum a které psal rovnou německy a plánoval je vydat v edici Folklore Fellows Communications (FFC) po boku Tubachova Indexu. Bohužel těsně před dokončením zemřel a rukopis si už nenašel cestu k nakladateli ani k tomu, kdo by se postaral o jeho finální podobu. Originál strojopisu zůstal v majetku Dvořákovy dcery, jejíž manžel jej celý převedl do digitální podoby pomocí scanneru a softwaru pro optické rozpoznávání znaků (OCR). Výsledek však nebyl vzhledem k předloze uspokojivý a vyžadoval zdlouhavou a pečlivou ko-

¹⁴ Pro bližší informace viz LUFFER, J.: Typologická klasifikace lidových pohádek a pověstí v mezinárodním kontextu. Český lid 93, 2006, s. 291-299.

rekturu v textovém editoru, kterou už nikdo neprovedl. Kopie rukopisu zůstaly v pražském Klementinu v úschově Kamila Boldana, historika a Dvořákovy spolupracovníka na druhém vydání Soupisu. Osud tohoto založeného rukopisu, který se nedostal z šuplíku, zůstává utajen i badatelům z oboru. Jaroslav Kolář napsal v předmluvě k posmrtně vydanému sborníku prací Karla Dvořáka, že nové vydání Soupisu je „připravované k vydání ve Finsku“;¹⁵ Anežka Vidmanová, autorka předmluvy Soupisu, dokonce v novém slovníku latinských spisovatelů u hesla „*exemplum*“ tvrdí, že „druhé, rozšířené vydání je v tisku v Kodani“.¹⁶

V současnosti je originál rukopisu připraven pro zařazení do archivu Etnologického ústavu AV ČR a strojopisná kopie stejně jako hrubý digitální převod je v mém držení díky laskavosti Kamila Boldana a zetě Karla Dvořáka Jiřího Krále. Rukopis čítá přes 300 stran a v zásadě je rozdělen na „hlavní“ publikaci, která se větší částí kryje s textem prvního vydání, a na dodatek s vlastním samostatným rejstříkem, který do němčiny přeložila Dagmar Klímová. Dodatek rozšiřuje Soupis asi o 120 nových exemplum, excerpovaných Boldanem z latinského rukopisného sborníku z konce 14. století *Historiae variae moralisatae*. Komunikací s vedoucí redaktorkou edice FFC se podařilo vzbudit zájem o Dvořákovu dílo a ve chvíli, kdy bude text připraven v digitální podobě, začne FFC uvažovat o jeho vydání. Nakonec se snad podaří dvacetiletou proluku překonat a nabídnout český katalog exemplum komunitě badatelů z celého světa.

Literatura a prameny

- BOLDAN, Kamil: Sbírká exemplum *Historiae variae moralisatae* v rukopisu Státní knihovny ČSR Praha VIII H 6. *Miscellanea* oddělení rukopisů a vzácných tisků 5, 1988, s. 69-88.
- DUNDES, Alan: *The Morphology of North American Indian Folktales*. (FF Communications 195). Helsinki 1964.
- DVOŘÁK, Karel: *Soupis staročeských exemplum*. *Index exemplorum paleobohemicorum*. Praha 1978.
- DVOŘÁK, Karel: *Mezi folklórem a literaturou*. (Studie z české a německé folkloristiky). Praha 1994.
- DVOŘÁK, Karel: *Index exemplorum paleobohemicorum*. Rkp., ca 1989.
- HARING, Lee: *Malagasy Tale Index*. (FF Communications 231). Helsinki 1982.
- JAUHAINEN, Marjatta: *The Type and Motif Index of Finnish Belief Legends and Memorates*. Revised and enlarged edition of Lauri Simonsuuri's *Typen- und Motiv-*

¹⁵ DVOŘÁK, K.: *Mezi folklórem a literaturou*. (Studie z české a německé folkloristiky). Praha 1994, s. 11.

¹⁶ KUŤÁKOVÁ, E.; VIDMANOVÁ, A. a kol.: *Slovník latinských spisovatelů*. Praha 2004, s. 237.

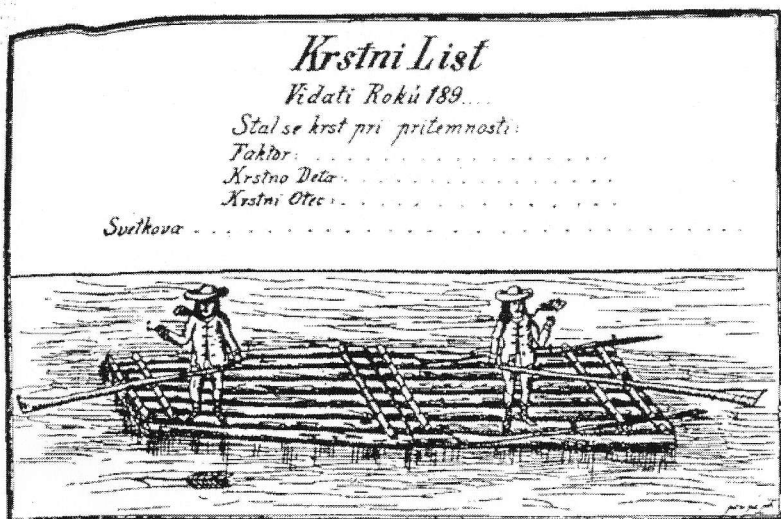
- verzeichnis der finnischen mythischen Sagen (FF Communications No. 182). (FF Communications 267). Helsinki 1998.
- KERBELYTĚ, Bronislava: Typy narodnych skazanj. Strukturno-semantičeskaja klassifikacija litovskich etiologičeskich, mifologičeskich i istoričeskich skazanj i predanj / The types of folk legends. The structural-semantic classification of Lithuanian aetiologial, mythological and historical legends. Sankt-Peterburg 2001.
- KERBELYTĚ, Bronislava: Typy narodnych skazok. Strukturno-semantičeskaja klassifikacija litovskich narodnych skazok I.-II. Moskva 2005.
- KUŤÁKOVÁ, Eva; VIDMANOVÁ, Anežka a kol.: Slovník latinských spisovatelů. Praha 2004.
- LUFFER, Jan: Typologická klasifikace lidových pohádek a pověstí v mezinárodním kontextu. Český lid 93, 2006, s. 287-302.
- NATHHORST, Bertel: Formal or Structural Studies of Traditional Tales. The usefulness of some methodological proposals advanced by Vladimir Propp, Alan Dundes, Claude Lévi-Strauss and Edmund Leach. Stockholm 1969.
- PROPP, Vladimir Jakovlevič: Morfologie pohádky a jiné studie. Jinočany 1999.
- TUBACH, Frederic C.: Index Exemplorum. A Handbook of Medieval Religious Tales. (FF Communications 204). Helsinki 1969.
- UTHER, Hans-Jörg: Type- and Motif-Indices 1980-1995: An Inventory. Asian Folklore Studies 55, 1996, s. 299-317.
- UTHER, Hans-Jörg: Indexing Folktales: A Critical Survey. From the Past to the Present. Journal of Folklore Research 34, 1997, s. 209-220.
- UTHER, Hans-Jörg: Classifying folktales. The Third Revision of the Aarne-Thompson Tale Type Index (FFC 184). FF Network 20, 2000, s. 11-13.
- UTHER, Hans-Jörg: The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson. Parts I-III. (FF Communications 284-286). Helsinki 2004.

Etnologické ro z p r a v y

ročník XVI

2009

číslo 1-2

z obsahu: Teresa Smolińska: Tradičná kultúra Sliezska
v kontexte globalizácie

Kamila Beňová: Pozícia internetu v každodennom
živote jednotlivca s akcentom na komunikačný
aspekt

Martina Sekulová: Vybrané problémy antropológie
turizmu